УДК 005.35;316.3(477)

Оксана Гаєвська,
доктор філософських наук,
професор кафедри політології та соціології
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

ЗАГАЛЬНОЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ЗМІСТ СОЦІАЛЬНО-СИСТЕМНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Gaevska Oksana, *ScD in Philosophy, Professor at Political Science and Sociology Department of the Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman.*

Genaral civilizationism in the modern science of socal governance.
In the article the author represents her personal view on knowledge of general civilizationism in the field of social governance, on the basis of which one can make the conclusion of the objective general civilizationism content of the human society organizational potential and its supreme reflection in social governance. It mainly refers to a continuous process of social governance formation, the implementation of which will enable to significantly loosen the political preasure on self-governance of the society.

Key words: knowledge of general civilization, general civilization content of governance, organizational potential of humans organizational content of social governance, self-governance of the society.

Гаевская Оксана. **Общецивилизационное содержание социально-системной организации.**

В статье предлагается авторское видение общецивилизационных знаний в сфере социального управления, на основе которых можно сделать вывод об объективном общецивилизационном содержании организационного потенциала человечества и его высшем проявлении — социальном управлении. То-есть речь идет о продолжении процесса формирования науки социального управления, использование которой даёт возможность ощутимо ослабить политическое давление на самоуправление общества.

Ключевые слова: общецивилизационные знания, общецивилизационное содержание управления, организационный потенциал человечества, организационная сущность социального управления, самоуправление общества.

Постановка проблеми. Як відомо, велике значення в науково-творчому процесі, в житті суспільства має проблема визначення (якомога точнішого) ролі і місця певної науки в системі знання, оскільки від цього часто-густо залежить не лише сам творчий процес, а й проблема ефективності впливу тієї чи іншої

© О. Гаєвська, 2014

науки на об'єкти, які вона вивчає. Тобто, структуризація наукового знання має практично універсальний методологічний сенс.

Зрозуміло, що сказане повною мірою стосується і науки управління взагалі, соціального — зокрема і особливо. Останнє, тобто особливе, і має бути досліджене, насамперед, виходячи з того, що соціальне управління — це наука, яка займає фундаментальне місце в системі управлінського знання. Саме вона визначає достатню ефективність галузевих наук управління, оскільки йдеться про основне джерело, яке детермінує можливості управління певними об'єктами: суспільними відносинами, матеріальним і духовним виробництвом, галузями суспільного життя, поділом праці тощо і нарешті, фокусує соціальне самоуправління на основному його чиннику — людині як носії інтересів зазначеної структури об'єктів.

Причому, в даному контексті зазначена структурність має й об'єктивні засади, що є особливо значущим, оскільки знімає іноді існуючу «творчу» практику маніпулювання науковим знанням саме у зв'язку з визначенням ролі і місця тієї чи іншої науки у сучасному інформаційному просторі, зокрема, в управлінні суспільством.

Ця об'єктивність полягає в тому, що управління — це явище практично безмежне, бо йдеться про здатність будь-якої соціальної, біологічної або технічної системи до самоуправління, маючи іноді надто важко встановлювані вертикальні і горизонтальні організаційно-енергетичні можливості до самоуправління, в основі яких лежить організаційний потенціал будь-якого об'єкту, що самоуправляється.

Створення на цій основі системи управлінських наук є цілком природним і об'єктивним. І тому, об'єктивним слід вважати академічну і прикладну необхідність виділення в цій системі такого управлінського знання, яке б мало визначати методологічну міць інших наук управління.

Отже, **метою** пропонованої статті є доведення, що такою наукою є соціальне управління і найбільш глибинний її чинник — загальноцивілізаційні засади. Тому наука соціального управління відноситься до знання, яке уособлює самоуправління найбільш складною системою світу — людським суспільством, визначальним елементом якого є людина. Це знання має загальноцивілізаційний соціально-системний зміст і саме в такий спосіб має допомагати українському управлінському корпусу здійснювати свою місію — організацію в Україні сучасної високорозвиненої соціальної системи.

Виклад основного матеріалу. В ряді відомих творів з більшою або меншою достатністю теоретично осмислено загальноцивілізаційні засади соціального управління, хоча саме в такому плані монографічне відтворення проблеми не відбулося, що і є одним з аргументів на користь дослідницького аналізу цієї проблеми.

Тому, саме останнє викликало необхідність аналітичної характеристики наявного наукового доробку вітчизняних і зарубіжних авторів, який можна віднести до вивчення поставленої проблеми.

Питання загальноцивілізаційних засад соціального управління найбільш переконливо представлені у дослідженнях Афанасьєва В. Г. «Системность и общество», Бердяєва М. О. «Философия свободного духа», Богданова О. О. «Всеобщая организационная наука (тектология)», Гвішиані В. Д. «Организация и управление», Гегеля Г. В. Ф. «Философия права».

Загальними методологічними тезами класичної спадщини науки соціального управління є те, що сучасний світ цивілізації, який має певну організаційну самодостатність, виходить на рівень самоуправління через інформаційну енергію цієї цивілізації, яка постійно відчуває катастрофічні вибухи, які стають саме такими лише в разі недостатніх можливостей з боку людини управляти цими процесами. У запропонованій Афанасьєвим В. Г. характеристиці системних властивостей соціальної організації, яку він пов'язує також взагалі із світом живого, основний акцент робиться на системності суспільства, його самоуправлінських можливостях, за допомогою самопізнання[1]. Щодо останнього, тобто самопізнання, то точка зору Афанасьєва В. Г. логічно узгоджується з парадигмою Бердяєва М. О.[2].

Певним чином типовими для характеристики стану цієї методологічної частини науки соціального управління і тому в даному аспекті продовженням, слід вважати твори і низки інших авторів, які присвячені аналізу загальноцивілізайційних засад соціального управління.

На нашу думку, вислови І. А. Маркіної у своєму виданні «Методологія сучасного управління»[3] такі як «Організаційні відносини знаходять своє конкретне вираження головним чином у повсякденній взаємодії суб'єкта і об'єкта» та «Організаційні відносини — це відносини частини і цілого» сутнісно визначають таку загальноцивілізаційну засаду соціального управління як організація, хоча в цьому контексті більш ґрунтовно організація себе виявляє не як функція (хоча вона має й таке навантаження), а як вищий прояв організаційного потенціалу, в даному разі соціальної системи. Тому ми і наполягаємо на своїй думці про організаційну сутність управління, яка має для соціального управління загальноцивілізаційний, засадничий зміст.

Науковий погляд Альохіна В. В., Бедреги В. В., Поважного С. Ф. та Альохіної Л. В. у творі «Философия управления (социально-гуманитарные проблемы)» можна представити у

---

[1] *Афанасьєв В. Г.* Системность и общество. — М.: Вища школа, 1990. — 245 с.
[2] *Бердяев Н. А.* Философия свободного духа. — М.: Правда, 1989. — 607 с.
[3] *Маркина И. А.* Методология современного управления. — К.: Высшая школа, 2001 — 311 с.

теоретичних положеннях, які, на нашу думку, найбільш повно можуть слугувати даній проблемі: «Управление — это функция любой организационной системы, направленная на сохранение ее качественной определенности, на поддержание динамического равновесия с окружающей средой и на развитие этой системы», «Адаптация системы к изменениям во внешней среде и называется регулированием, самоуправлением и управлением», «Организация выступает как некий социальный медиум, от структуры и функционирования которого зависят и производительность труда, и личностные характеристики ее членов»[4].

Функціональне представлення управління і організації як його загальноцивілізаційного базового джерела, як бачимо, науково достовірно представлене у сучасній науці соціального управління. Під кутом зору загальноцивілізаційності саме соціального управління доводиться робити акцент на тому, що організація є сутністю управління, а саме управління — властивістю соціальної системи, яку вона отримала у зв'язку з розумним началом її абсолютної субстанції — людини.

І. А. Богачек у книзі «Философия управления», в якій присутня надзвичайна багатоаспектність науки управління висловлює думку, яка має для даної статті неабияке значення: «Знания в области управления достигли уже такой степени глубины, что они выдвинули целый ряд общечеловеческих постулатов и истин, вытекающих из важнейших закономерностей управления»[5].

Не можна не погодитися з такою кваліфікацією сучасного стану вивчення загальноцивілізаційних засад соціального управління. Але наведений ним перелік цих постулатів і істин, хоч автор і називає їх «деякими», не включають до себе, на нашу думку, визначальну рису соціального управління — необхідність і можливість точного розрахунку організаційного потенціалу соціальної системи і виникаючу на цій основі можливість безпомилкової управлінської дії, принаймні, на рівні соціальної системи.

Автор книги «Диалектика управления» Л. Ф. Іванов досить переконливо досліджує багато аспектів діалектики управління і висловлює думку про те, що «… фактически невозможно рассматривать поведение субъекта в отрыве от окружающей среды, людей, общества, законов, экономических отношений и пр.»[6]. Твердження для діалектики управління досить слушне. Здається ж доцільним в соціально-управлінському аспекті звернути увагу на те, що в даному разі представлена діалектика

---

[4] *Алёхин В. В., Бедрега В. В., Поважный С. Ф., Алёхина Л. В.* Философия управления (социально-гуманитарные проблемы) — Донецк: ДонГАУ, 1999. — 294 с.

[5] *Богачек И. А.* Философия управления. — Санкт-Петербург: Спб, 1999. — С. 232.

[6] *Иванов Л. Ф.* Диалектика управления. — Днепропетровск: Пороги, 1996. — С. 124.

суб'єкта і об'єкта управління, яка розглядається в даній статті дещо в іншому плані: вона присутня, на нашу думку, у відносинах певних частин соціального цілого, але саме управління включає це співвідношення як організаційну особливість системи, яка іноді, навіть, переміщується в організаційному просторі, замінюючи одне одного при певних системних обставинах, які відтворюють рух системи. Абсолютність тут саме в діалектичному розумінні відсутня, хоча традиційне бачення такого зв'язку досить переконливо служить сучасній управлінській практиці.

А ось Булигін Ю. Є. у своєму творі «Организация социального управления» пише: «… ни одна из категорий — «организация» или «управление» — не являются первичной по отношению к другой, а обе они взаимодополняют друг друга»[7]. Здається, що автор називає лише певну властивість організації, а не її сутність, бо управління, принаймні в нашому баченні, є витвором організації, причому настільки визначальним, наскільки взагалі є абсолютним співвідношення сутності і явища, в якому організація представлена як сутність по відношенню до управління як явища.

Граждан В. Д., Франчук В. І., Рибаков Л. А., Коваленко Н. П., Хижняк Л. М. у своїх наукових працях тематично споріднені, зокрема, по відношенню до досліджуваних ними загальноцивілізаційних засад соціального управління.

В. Д. Граждан в роботі «Деятельность и управление» вважає, що «Деятельность общества в целом имеет материальную природу, управление же им носит идеальный характер. Конечно, это управление включает в той или иной мере и материальные элементы, но они не играют в данном случае определяющей роли»[8].

Авторка статті має дещо інший погляд, який вбачається саме для соціального управління більш продуктивним. Здається, що управління як діяльнісне явище настільки об'єктивоване рівнем і потенціалом об'єкту, що адекватність тут є чи не найбільш обов'язковою умовою розрахованої ефективності управлінської діяльності. Навіть прогностичне бачення в його розрахунковому стані зрештою зводиться до цієї адекватності.

В. І. Франчук в роботі «Основы общей теории социального управления»[9] кваліфікує організацію як цільові спільності і водночас представляє організацію як соціальний суб'єкт. І перше, і друге є певними властивостями організації, яких, тобто властивостей, у організації безліч. І ми б погодилися з виділенням саме цих особливостей, якщо б автор назвав би голо-

---

[7] *Булыгин Ю. Е.* Организация социального управления (основные понятия и категории). — / под ред. И. Г. Безуглого — М.: Контур, 1999. — С. 254.

[8] *Граждан В. Д.* Деятельность и управление. — М.: РАГС — 2000. — С. 50

[9] *Франчук В. И.* Основы общей теории социального управления / В. И. Франчук. — М.: Институт организационных систем, 2000. — 78 с.

вними методологами самої теорії організації О. Богданова і М. Вебера. Але, на жаль, він вважає, що «А. Богданов, подобно Веберу не дает определения понятия «организация», однако он отмечает многие важные её особенности». З цим важко погодитись, якщо не обмежуватись поглядом на теорію як форму організації знання, оскільки саме Богданов О. О. створив науково достовірне понятійне уявлення про організацію як про форму існування матерії і духу, але інформаційна насиченість його наукового доробку не вкладається в дефініційні характеристики, які, мабуть, мав на увазі В. І. Франчук.

Рибаков Л. А. у своїй праці «Философия структур организаций»[10], виділяючи шість видів організацій досить цікаво пов'язує кооперативну діяльність і організаційні структури. Не можна не погодитися з автором, що «…имеется немного работ, в которых сотрудничество индивидов для достижения общей цели рассматривается как процесс, ведущий к формированию кооперативного действия». Однак, його думка, що «Основная особенность кооперативного действия в организациях состоит в том, что оно проявляется не при выполнении отдельных работ, а при деятельности организации в целом» потребує деякого уточнення: адже кооперація як одна з загальноцивілізаційних засад соціального управління є певною організаційною формою, що існує не лише в діяльнісному, а й в позадіяльнісному вигляді, власне як об'єктивна організаційна сукупність, яка має, так би мовити, джерельну місію в існуванні людства як соціуму. Тому навіть негативна діяльнісна форма вияву кооперативного начала теж кваліфікується як самовираження об'єктивного начала в кооперативній формі існування праці. І це не лише поділ праці, що зумовлює кооперацію, а сама біологічна енергія існування людства.

В подібному плані, методологічно споріднено представляє організацію Н. П. Коваленко. В монографії «Введение в теорию организаций»[11] він пише, що «Организации являются сложными социальными системами…», «Организация является единым целым, в котором переплетены технические и социальные переменные». Наведені висловлювання принципово навіть співпадають з характеристикою організації, яку дав Л. А. Рибаков, представивши її у зазначених вище характеристиках. Тому, мабуть доцільно наші міркування з приводу його тверджень перенести і на зазначену роботу.

Л. М. Хижняк у своїй монографії «Перетворення організацій в умовах соціально-економічних змін»[12] значно полегшує справу методологічного уточнення співвідношення організації

---

[10] *Рыбаков Л. А.* Философия структур организации: Эволюционный подход. — К.: Ин-т прикладной информатики. — 1997 — 134 с.

[11] *Коваленко Н. П.* Введение в теорию организаций. — Одесса: АСТРОПРИНТ, 1997. — 248 с.

[12] *Хижняк Л. М.* Перетворення організацій в умовах соціально-економічних змін. — Х.: Основа, 1999 — 272 с.

і кооперації своїм досить чітким поглядом на саме явище організованості. Автор пише: «Організованість — це також об'єктивна умова існування суспільства у тому чи іншому якісному стані, кінцевий результат цілеспрямованої управлінської діяльності». Незважаючи на те, що автор говорить про одну з провідних властивостей організації, а саме про організованість, хочеться думати, що називаючи її об'єктивною умовою існування суспільства, під кінцевим результатом цілеспрямованої управлінської діяльності також розуміється певна об'єктивність, причому навіть без наявності мети, а лише як спосіб кооперативного існування людства, зокрема, праці.

Що ж до визначення місця і ролі загальноцивілізаційних засад соціального управління в структурі самої науки соціального управління, то тут слід зробити необхідні теоретико-прикладні узагальнення, які виходять з предмету цієї науки.

Насамперед, слід відзначити, що віднесення загальноцивілізаційності до певних явищ дещо неповно відтворює її дійсний потенціал. Можна з певною мірою наукової повноти твердити, що й сам предмет соціального управління як науки спрямований на людство як на системне утворення і на людину як на її визначальну якість проявляє себе саме в загальноцивілізаційному контексті, оскільки найвищим досягненням людства є творення цивілізації. А виявлення в ній загальноцивілізаційних явищ, незалежно від рівня розвитку певних частин людства є однією з провідних задач соціального управління як науки, так і практики.

Сказане стосується різних загальноцивілізаційних соціальних явищ, але ця різність лише підтверджує головну думку: незалежно від змісту і форми цивілізації, в неї є ряд загальних проявів (якостей), які сформувалися в процесі її розвитку і цей процес продовжується. Як загальний прояв (якість) цивілізаційного розвитку й є соціальне управління, здатність людської спільноти до самоорганізації, насамперед, через управління, об'єктні і суб'єктні його потенції, в сучасних умовах переважно через політичну систему суспільства і державу, як основну її інституцію.

Але зазначені провідні положення є саме провідними і для того, щоб загальноцивілізаційність соціального управління як поняття стало більш повнокровним, воно потребує визначення його основних характеристик, доведення його організаційного зв'язку з основними поняттями (категоріями) науки соціального управління, найбільш вагомих явищ, які вона вивчає. Порядковість цих явищ, їхня значимість в житті суспільства по відношенню до соціального управління як загальноцивілізаційного явища в даному контексті принципового значення не має. Що ж до соціального управління як до предмета академічного втручання під кутом зору доведення його загальноцивілізаційності, то тут саме принципове значення має його струк-

турність, яка досить вагомо представлена, насамперед, у таких соціальних явищах як виробництво (матеріальне і духовне), виробничі відносини, політичне життя суспільства, політичні відносини, людина в контексті самокерованого соціуму, міжнародні відносини як об'єкт управління, а також, безперечно, український генезис як вияв загальноцивілізаційних засад соціального управління. Світова управлінська думка робить акцент на тому, що соціальне управління має не лише сучасні межі впливу на певні суспільні форми, а й глибоку, по-суті, генетичну, історію існування людства. Останнє, звичайно, свідчить про загальноцивілізаційність цього феномену, його історичні та сучасні засади існування, впливу на різноманітні, досить суперечливі, зокрема в Україні, суспільні явища. Тому вирішальне значення соціальне управління має для країн так званого перехідного стану, до яких, як відомо, належить Україна, в яких утверджується нова соціальна система. Пошуки основних, об'єктивних для соціального управління, загальноцивілізаційних чинників найбільш ефективного впливу на соціальну систему, мають бути методологією розрахунку її потенціалу та визначення можливостей її самовпорядкування.

Висновок. Загальноцивілізаційні засади соціального управління досить вагомо представлені, насамперед, у таких, згаданих вище, соціальних явищах як організація, її сутнісний зміст по відношенню до управління, виробництво (матеріальне і духовне), виробничі відносини, виробнича кооперація, політичне життя суспільства, політичні відносини, людина в контексті самокерованого соціуму, міжнародні відносини як об'єкт управління, Україна як вияв загальноцивілізаційних засад соціального управління. А це і є методологічна вказівка науки соціального управління на наявність у будь-якому соціумі основної, визначальної якості — здатності до свідомої самоорганізації і тому завдання полягає лише в тому, щоб знайти основні опори, основні засади, де ця самоорганізація є доленосною, по суті, визначальною для руху суспільства по цивілізаційному шляху.

В структурі науки соціального управління, управління виробництвом (як матеріальним і духовним) є загальноцивілізаційним явищем, яке історично найбільш ефективно себе виявляє саме у зв'язку з кооперативною організацією суспільства (в широкому плані) в активній особистісній формі — підприємницькому управлінні, а людина, в таких умовах, стає все більш містким носієм соціальних відносин, зокрема, сутності соціального управління. Тобто, кооперація представлена як явище, яке має власний організаційний потенціал, як співробітництво іноді зовні незалежних працівників (що має глибоке історичне коріння) і другий бік питання — це кооперація як взаємозалежність, яка відверто сьогодні вийшла на рівень управлінської глобалізації.

Історично-еволюційний спосіб самоорганізації людства через різні форми, насамперед, державного управління, вищим рівнем якої є демократія як органічне поєднання об'єкту і суб'єкту управління, ефективність якого має розраховуватись в межах структури потреб людини як відтворення, зокрема, організаційного потенціалу певної соціальної структури. Прогностично ця розрахована ефективність як процес має вийти на рівень абсолютного панування науки управління у позаполітичному просторі, який дедалі справлятиме все менший вплив на відносини між об'єктом і суб'єктом управління. Найбільший потенціал цих відносин буде мати гармонізація соціальних відносин, зняття тих протиріч, які викликають їх постійну політизацію і, таким чином, переведення організаційної енергії об'єкту управління в управлінський сенс як найвищий вияв соціальної організації взагалі. Ця якість означатиме необхідність в професіоналізації управління, зокрема, на всіх рівнях сучасної державної організації.

Першим виявом такого стану може бути запропонована характеристика демократичного управління у вигляді концепції управлінської моделі професійної демократії. У вкрай лаконічній формі ця концепція може бути сформульована як потреба і здатність об'єкту управління безпосередньо використовувати, особливо в соціальному управлінні, наукове знання, власне кажучи, науку управління для організації життєдіяльності суспільства, а це означає можливість підготовки управлінців всіх рівнів і сфер діяльності, які на конкурсній, демократичній основі мають займатися цим видом діяльності. Тому, гармонізація інтересів всіх громадян суспільства через наукове осмислення і реальні можливості їх реалізації мають бути основним у діяльності управлінців всіх рівнів. Політизація управлінців у таких умовах має зникнути як управлінське явище.

Підсумовуючи, треба відзначити, що управлінські відносини у будь-які часи ще не мали такого абсолютного показника, в якому б наука управління стала безпосереднім виявом рівня самоорганізації суспільства як гарантована наукова інформація, що забезпечує максимальну ефективність управлінської діяльність взагалі, а в органіці — як найефективніший засіб організаційної самореалізації суспільства, людини як її фокусуючого чинника.

Стаття надійшла до редакції 06.11.13